

دشواری‌های حقوقی حاکم بر بهره‌برداری از آثار ادبی و هنری مجهول‌المالک

طیبه صاحب*

دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران، پردیس بین‌المللی کیش، کیش، ایران

پذیرش: ۹۴/۲/۱۹

دریافت: ۹۳/۴/۱۷

چکیده

چنانچه متقاضی استفاده از آثار ادبی و هنری علیرغم تلاش‌های معقول نتواند نام و نشانی از صاحب اثر برای کسب اجازه از او بیابد، مشکل آثار مجهول‌المالک رخ می‌نماید. هرچند این مشکل از ابتدای وضع قوانین حمایت از آثار ادبی و هنری وجود داشته، اما امروزه به دلایل مختلف، از جمله ظهور فناوری‌های نوین و تغییر ترجیحات مصرف‌کننده به استفاده از آثار دیجیتال به جای آثار مکتوب، این مشکل رنگ جدی‌تری به خود گرفته است.

تاکنون راه‌حل‌های حقوقی متعددی برای حل مشکل بهره‌برداری از آثار مجهول‌المالک ارائه شده است. در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان این راه‌حل‌ها را به دو دسته راه‌حل‌های پیشینی با هدف پیشگیری از بروز مشکل و راه‌حل‌های پسینی با هدف درمان و رفع مشکل بروز یافته تقسیم‌بندی کرد. با وجود تعدد راه‌حل‌های ارائه شده، تلاش‌ها برای یافتن یک راه‌حل جدید و یا کاستن از ایرادات راه‌حل‌های موجود ادامه دارد. با وجود این‌که ارائه یک راه‌حل کاملاً جدید و ابتکاری مطلوب است، اما در این مقاله سعی شده است پس از بررسی راه‌حل‌های موجود و آسیب‌شناسی هریک از آنان، در نهایت راه‌حل میانه‌ای از تلفیق مزایای تأیید شده هریک از این

راه‌حل‌ها ارائه شود.

واژگان کلیدی: آثار ادبی و هنری مجهول‌المالک، آثار گمنام، آثار بی‌نام، مجوزهای جمعی فراگیر، محدودیت مسؤلیت

۱. مقدمه

آثار ادبی و هنری مانند سایر اموال مادی، گاه وصف مجهول‌المالک به خود می‌گیرد و صاحب اثر، بی آن‌که وقعی به مخلوق خود نهد آن را وانهاد، بی‌نام و نشان رها می‌سازد. گاه نیز علیرغم مشخص بودن هویت مالک، اطلاعاتی درخصوص محل استقرار و نشانی وی در دست نیست تا متقاضیان استفاده از اثر بتوانند با مراجعه به وی، مجوز لازم را برای استفاده از اثر کسب کنند.

سیستم‌های حقوقی برای حل معضل آثار مجهول‌المالک راه‌حل‌های مختلفی ارائه کرده‌اند که در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان آن‌ها را به دو دسته راه‌حل‌های پیشینی که جنبه پیشگیرانه دارند و راه‌حل‌های پسینی که جنبه درمان‌گرایانه دارند تقسیم کرد. راه‌حل‌های پیشینی و پسینی را می‌توان به ترتیب راه‌حل‌های بالادستی و پایین‌دستی نیز نامید.

۲. راه‌حل‌های پیشینی

متقاضیان استفاده از آثار ادبی و هنری، نیازمند کسب اطلاعات لازم درخصوص شرایط استفاده از اثر و همچنین نام و نشانی مالک برای مراجعه به او هستند. به این منظور، بسته به نوع اطلاعات مورد نیاز، دو راهکار عمده قابل تصور است: (۱) راهکاری که امکان دسترسی سریع‌تر و آسان‌تر اطلاعات به مصرف‌کنندگان را فراهم کند (۱، ص ۴] و (۲) راهکاری که بدون نیاز به مراجعه موردی به مالک اثر، اطلاعات مربوط به شرایط و ضوابط استفاده از اثر از قبل فراهم شود.

در رابطه با راهکار اول که ناظر به ارائه سریع و آسان اطلاعات مالک به مصرف‌کنندگان است، از آنجا که اطلاعات مذکور در اختیار خالقان و مالکان آثار است باید راهکارهایی در نظر گرفته شود که آنان (۱) یا به اجبار مکلف به ارائه این اطلاعات شوند و یا این‌که (۲) به اختیار و انتخاب خود این اطلاعات را در اختیار مصرف‌کنندگان قرار دهند.

۲-۱. درج اجباری اطلاعات - تشریفات کردن حمایت

در این راهکار پیشنهاد شده است حمایت از آثار ادبی و هنری منوط به ثبت آن‌ها نزد مرجع ثبت و همچنین درج اخطار کپی‌رایت بر روی هر نسخه شود. علاوه بر این، مالکان مکلف شوند هر گونه تغییر در مالکیت اثر را به اطلاع مرجع ثبت برسانند. همچنین ادامه حمایت از آثار مذکور منوط به درخواست تمدید حمایت از مرجع ثبت شود.

هرچند این راهحل در ابتدا کارگشا به نظر می‌رسد، اما مشکل اصلی آن مخالفت با الزامات مندرج در کنوانسیون برن است. به موجب مواد ۳ و ۴ این کنوانسیون، اعضا نمی‌توانند اعطای حق ادبی و هنری را منوط به ثبت اثر و یا درج نشان کپی‌رایت بر روی هر نسخه از اثر کنند. با وجود این، اعضا می‌توانند اقداماتی اتخاذ کنند که خالقان آثار به انتخاب خود به صورت داوطلبانه مبادرت به درج این گونه اطلاعات کنند.

۲-۲. درج اختیاری اطلاعات

خالقان آثار از راه‌های مختلفی می‌توانند اطلاعات لازم را در اختیار مصرف‌کنندگان بالقوه قرار دهند. مالک اثر یا (۱) به طور غیرمستقیم در راستای اجرای سیستم مدیریت حقوق دیجیتال و یا (۲) به صورت مستقیم در راستای مشارکت در ایجاد پایگاه داده پیام و یا (۳) از طریق صدور مجوزهای استفاده مشترک و همگانی، اطلاعات لازم را در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌دهد.

۲-۲-۱. سیستم مدیریت حقوق دیجیتال

مدیریت حقوق دیجیتال یک روش فنی برای حمایت از محتویات دیجیتالی است که طی آن می‌توان با رمزگذاری اثر، محدودیت‌هایی را برای دسترسی به آن ایجاد کرد. به‌عنوان مثال فقط افرادی که مجوز استفاده از اثر را خریداری کرده‌اند حق استفاده از آن را دارند. علاوه بر این می‌توان برای دسترسی این اشخاص نیز محدودیت‌هایی ایجاد کرد. به‌عنوان مثال تعداد دفعاتی را که فایل می‌تواند اجرا شود محدود کرد و یا آن‌که اجرای فایل فقط در دستگاه‌های دارای مجوز امکان داشته باشد [۲، ص ۲۵۵].

هدف اصلی از ایجاد سیستم مدیریت حقوق دیجیتال این بوده است که استفاده از محتوای دیجیتالی بعد از فروش آن کنترل شود. با وجود این، اجرای این سیستم تا حدودی به کاهش مشکل آثار مجهول‌المالک دست‌کم در فضای مجازی و محیط دیجیتال کمک کرده است. از آن‌جا که خریداری مجوز استفاده از اثر و نظارت بر استفاده‌های بعدی آن مستلزم مشخص بودن مالک اثر است، مصرف‌کننده‌ای که قصد خریداری آثار تحت پوشش این سیستم را دارد با مشکل مجهول‌الهویه و یا مجهول‌المکان بودن مالک مواجه نمی‌شود.

۲-۲-۲. ایجاد پایگاه داده

اقدام دیگری که از طریق آن می‌توان اطلاعات لازم را در اختیار مصرف‌کنندگان قرار داد، ایجاد پایگاه داده‌ای است که یا ۱) اطلاعات مربوط به آثاری که مالکان آن‌ها مشخص هستند و یا ۲) اطلاعات مربوط به آثاری را که مالکان آن‌ها مجهول و ناشناخته هستند تهیه و نگهداری کند.

از گروه اول پایگاه داده که ناظر به آثار معلوم‌المالک است می‌توان به معاهده ثبت فیلم که توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) تهیه شده است با نام «معاهده ثبت بین‌المللی آثار شنیداری - دیداری» اشاره کرد. در این سیستم، اشخاص و شرکت‌ها به اختیار خود مبادرت به ثبت آثارشان می‌کنند.

نمونه دیگری از این پایگاه داده سینادو^۱ است. سینادو یک پایگاه داده جهانی برای صنعت فیلم است. در این وب سایت که توسط فستیوال کن^۲ پشتیبانی می‌شود اطلاعات بیش از ۱۵ هزار شرکت، ۷ هزار عامل اجرایی و ۲ هزار صفحه فیلم درج شده است. هرچند عرضه اطلاعات لازم و کافی در مورد مالکان آثار تأثیر زیادی بر حذف و یا کاهش مشکل آثار مجهول‌المالک دارد، اما این راهکار نمی‌تواند راه حل کاملی برای حل این معضل باشد، چرا که این اقدامات ناظر به آینده هستند و اطلاعات مربوط به بسیاری از آثار قدیمی قابل جمع‌آوری نیست. از گروه دوم پایگاه داده که ناظر به جمع‌آوری آثار مجهول‌المالک است می‌توان به پروژه موسوم به «ارو»^۳ اشاره کرد. هدف از این پروژه به طور خاص حمایت از ایجاد کتابخانه دیجیتال ۲۰۱۰؛ کمیسیون اروپایی است [۳، ص ۲۵۹]. زیرگروه کپی‌رایت کارشناسان عالی‌رتبه کمیسیون اروپایی^۴ برای اجرای این پروژه در سال ۲۰۰۸ ایجاد پایگاه داده‌ای از آثار مجهول‌المالک را پیشنهاد کرد که اطلاعات آثار مجهول‌المالک در آن ثبت می‌شود [۴، ص ۲۹].

۲-۳. مجوزهای استفاده مشترک و همگانی

اقدام دیگری که به توصیه پروفیسور لورنس لسیگ^۵ اجرا شده، سیستم موسوم به مجوز بهره‌برداری از آثار مشترک خلاقانه^۶ است. در این اقدام که تحت عنوان مجوزهای CC شناخته می‌شود، صاحب حق از قبل اعلام می‌کند که مصرف‌کنندگان تحت چه شرایطی اجازه استفاده از اثر او را دارند و این‌که او به‌عنوان مالک اثر تصمیم دارد چه حقوقی را برای خود محفوظ نگه دارد [۵، ص ۱].

-
1. Cinado
  2. Festival de Cannes
  3. ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works)
  4. High Level Expert Group (HLEG)
  5. Lawrence Lessig
  6. Creative Commons (CC) licenses

این راهکار تا حد زیادی باعث ایجاد شفافیت می‌شود و فرایند اعطای مجوز را نیز تسهیل می‌کند. علاوه بر این از آن‌جا که شرایط و ضوابط استفاده از اثر از قبل مشخص شده است استفاده‌کنندگان می‌توانند با قطعیت و اطمینان خاطر قانونی و بدون نیاز به ردیابی مالک برای کسب اجازه از او، مبادرت به استفاده از اثر کنند. ایراد این راهکار در این است که تاکنون در مجوزهای CC پرداخت مستقیمی به مالک انجام نمی‌شده است و همین مسأله می‌تواند عامل بازدارنده‌ای برای توسل به این راهکار باشد. البته برای حل این مشکل می‌توان استفاده از آثار را منوط به پرداخت مابه‌ازای استفاده از آن کرد [۶، ص ۲۷۶].

۳. راهکارهای پسینی یا پایین‌دستی

در راهکارهای پسینی هدف آن است که با ایجاد تعادل و توازن میان حقوق مالک و حقوق مصرف‌کنندگان، در عین حال که حقوق مادی و معنوی مالک محفوظ می‌ماند، اجازه استفاده از اثر نیز به مصرف‌کنندگان واگذار شود. این راهکارها را می‌توان با توجه به لزوم اخذ اجازه قبلی برای استفاده از اثر به دو دسته کلی تقسیم کرد. در دسته اول، استفاده از اثر منوط به اخذ اجازه قبلی از یک شخص ثالث حافظ منافع مالک است. این شخص می‌تواند یک شخص حقوق خصوصی و یا یک شخص حقوق عمومی باشد. در دسته دوم، متقاضی اثر می‌تواند بدون نیاز به اخذ مجوز قبلی از شخص ثالث، رأساً از اثر استفاده کند. در مقابل، مصرف‌کننده به شرط رعایت حقوق معنوی و پرداخت حقوق مادی صاحب اثر، از برخی معافیت‌های قانونی از قبیل تحدید مسؤولیت برخوردار می‌شود.

۳-۱. لزوم اخذ اجازه قبلی - فرض نمایندگی

راه حل درمان‌گرایانه‌ای که برای حل مشکل بهره‌برداری از آثار مجهول‌المالک ارائه شده، آن است که شخص ثالثی، به نمایندگی از پدیدآورنده، مجوز استفاده از اثر را به متقاضیان اعطا کند. نماینده قانونی می‌تواند یا یک شخص حقوق خصوصی مانند (۱) ناشر یا ویراستار اثر و یا (۲) یک سازمان گردآورنده و یا (۳) یک مقام عمومی اداری باشد.

۳-۱-۱. نمایندگی ویراستار و ناشر

گاهی اوقات در غیاب مالک، ویراستار یا ناشر اثر به حکم قانون، عهده‌دار اجرای حقوق مالک و حفظ منافع او می‌گردد. ماده ۳-۱۵ و ۴-۱۵ کنوانسیون برن پیش‌بینی کرده است در صورتی که پدید آورنده، اثر خود را بدون درج نامش منتشر کند، ناشری که نام او برای اولین مرتبه بر روی اثر درج شده است نماینده قانونی پدیدآورنده محسوب می‌شود.^۱ در صورت عدم انتشار اثر، قوانین داخلی کشورها می‌توانند به اختیار خود نماینده قانونی مالک اثر را مشخص کنند.

ماده ۶۳ پیش‌نویس قانون جامع حمایت از حقوق ادبی و هنری و حقوق مرتبط نیز در حکم مشابهی مقرر می‌دارد تا قبل از افشای هویت پدیدآورنده، ویراستار اصلی و در صورت عدم امکان، ناشری که نام او بر روی اثر درج شده است در صورت فقدان دلیل مغایر، نماینده پدیدآورنده محسوب می‌شود.

---

۱. در این صورت به اثر مجهول‌المالک، اثر بی‌نام یا اثر گمنام (anonymous work) گفته می‌شود. برخی اعتقاد دارند اثر مجهول‌المالک با اثر بی‌نام تفاوت دارد. به عقیده آنان اثر مجهول‌المالک، اثری است که به دلیل عدم انتشار اثر، شناسایی مالک آن امکان ندارد. آثار بی‌نام نیز اختصاص به آثار منتشر شده دارد. طبق ماده ۴-۱۵ کنوانسیون برن، تعیین تکلیف در خصوص آثاری که به دلیل عدم انتشار آنها، امکان شناسایی مالک امکان‌پذیر نیست به قوانین داخلی کشورها محول شده است [۴، ص ۹۵]. با وجود این، دیدگاه غالب بر این است که عدم درج نام خالق بر روی اثر، یکی از دلایل مجهول‌المالک شدن اثر است. از این رو اثر بی‌نام یکی از اقسام اثر مجهول‌المالک به شمار می‌رود. عدم انتشار اثر نیز می‌تواند دلیل دیگری بر مجهول‌المالک شدن آن باشد [۴، ص ۳].

محدودیت عمده این راهکار در این است که اعمال آن منوط به انتشار اثر و وجود ناشر یا ویراستار است. در فرض انتشار اثر نیز مشکل اصلی در فرضی ظاهر می‌شود که امکان پیدا کردن ویراستار و یا ناشر اثر وجود نداشته باشد. در واقع مشکل اصلی آثار مجهول‌المالک همان گونه که از نام آن بر می‌آید یافتن مالک حق اعم از پدیدآورنده یا ویراستار و یا ناشر اثر است [۷، ص ۱۵].

۳-۲. نمایندگی سازمان گردآورنده

سازمان‌های گردآورنده^۱، سازمان‌هایی هستند که در قالب «سیستم مدیریت جمعی حقوق» فعالیت می‌کنند. در این سیستم، مالکان آثار از طریق انعقاد قرارداد کلی با «سازمان گردآورنده» به وی اختیار می‌دهند تا مجوز استفاده از آثار آن‌ها را به صورت جمعی به دیگران واگذار کند.

نمونه عملی این راهکار در کشور فرانسه وجود دارد. مؤسسه ملی آثار سمعی و بصری فرانسه موسوم به *ینا*^۲ به‌عنوان مصرف‌کننده عمده آثار سمعی و بصری، قراردادی با پنج سازمان گردآورنده فرانسوی^۳ منعقد کرده است. به موجب قرارداد منعقد، این پنج انجمن گردآورنده به اینا اجازه داده‌اند از تمامی آثاری که در فهرست موجودی آن‌ها قرار دارد استفاده کند، از جمله این‌که اینا می‌تواند این آثار را حتی از طریق اینترنت عرضه کند.

هرچند این موافقتنامه تا حد زیادی بهره‌برداری و استفاده از آرشیو/ینا را ساده کرده است با وجود این مشکل آثار مجهول‌المالک در رابطه با مالکانی که آثار آن‌ها در موجودی پنج انجمن طرف قرارداد نیست وجود دارد. در نتیجه در این حالت، اینا به‌عنوان مصرف‌کننده همچنان نیاز دارد تا صاحبان کنونی حق را شناسایی کند و مجوز لازم را برای استفاده از اثرشان از آن‌ها اخذ کند. از همین رو پیشنهاد شده است

1. collective organization

2. INA : Institute National de L' Audiovisuel

3. SACEM, SACD, SCAM, SDRM, SESAM

سازمان‌های مدیریت جمعی حقوق بتوانند مجوز استفاده از آثار مجهول‌المالک را نیز در کنار سایر آثار ثبت شده در سازمان به دیگران واگذار کند. به این منظور از دو تکنیک حقوقی متفاوت استفاده شده است:

۳-۱-۲-۱. مجوز جمعی فراگیر^۱

طبق راهکار مجوزهای جمعی فراگیر، مفاد قرارداد ما بین انجمن و صاحبان حق، نسبت به سایر اشخاصی که طرف این قرارداد نبوده‌اند نیز اعمال می‌شود. انجمن اختیار دارد تا مجوز بهره‌برداری از سایر آثار مشابه موجود در انجمن را بی آن‌که قراردادی با صاحبان آن‌ها منعقد کرده باشد به دیگران واگذار کند. مجوزهای مزبور فراگیر هستند و به طور خودکار نسبت به تمام آثار موجود در آن حوزه، اعم از داخلی یا خارجی اعمال می‌شوند. پیش شرط مهم اجرای این راهکار این است که انجمن طرف قرارداد، نماینده تعداد قابل توجهی از مالکان و صاحبان آثار در آن حوزه باشد. این راهکار در کشورهای اروپای شمالی همچون دانمارک، فنلاند، نروژ، سوئد و ایسلند نسبت به آثار موسیقایی به منظور استفاده در برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی اجرا می‌شود [۴، ص ۱۶].

هرچند این مجوزها ابتدائاً برای بهره‌برداری در برخی استفاده‌های انبوه مانند برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی طراحی شده بودند و در تهیه آن توجهی به حل مشکل آثار مجهول‌المالک نشده بود [۳، ص ۲۵۶]، اما در عمل اجرای این راهکار نیز باعث تخفیف مشکل آثار مجهول‌المالک شده است.

اجرای شیوه مجوز جمعی فراگیر در عمل نیز با مشکلاتی مواجه بوده است. از آن‌جا که موفقیت مجوز جمعی فراگیر به طور کامل بستگی به انعقاد قرارداد با انجمن‌های گردآورنده دارد باید در حوزه‌هایی که مشکل آثار مجهول‌المالک در آن‌ها بیش‌تر نمایان است انجمن‌های فعالی وجود داشته باشند. این در حالی است که این

---

1. extended collective licensing

شرط همواره در عمل فراهم نیست. بخصوص در حوزه آثار سمعی، بصری، مدیریت حقوق به طور جمعی هنوز چندان گسترش نیافته است و مالکان آثار در این حوزه مانند تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان فیلم معمولاً تمایلی ندارند که حقوق آن‌ها به صورت جمعی اداره شود و به طور کلی ترجیح می‌دهند حقوق خودشان را به صورت فردی اجرا کنند.

۳-۱-۲-۲. شروط مصونیت

راه حل دیگر این است که به یک سازمان خصوصی که نماینده صاحبان آثار است و می‌تواند سازمان گردآورنده نیز باشد اجازه داده شود که به نمایندگی از صاحبان آثار مجهول‌المالک، اشخاصی را که بعد از انجام تلاش‌های معقول و متعارف برای یافتن صاحب اثر قادر به شناسایی و برقراری تماس با وی نشده‌اند، از طرح هر گونه دعوی در آینده مصون و معاف کند.

در هلند اشخاصی که قصد استفاده از یک عکس را دارند می‌توانند از بنیادی با نام Foto Anoniem که وابسته به یک سازمان آلمانی برای عکاسان حرفه‌ای است درخواست کنند تا به آن‌ها در پیدا کردن مالک اثر کمک کند. بنیاد مذکور فهرست عظیمی از نام عکاسان را در اختیار دارد. در اکثر مواقع این بنیاد توانسته است نام و نشانی از عکاسان را در اختیار متقاضیان قرار بدهد. با وجود این، اگر این بنیاد نتواند عکاس و پدیدآورنده اثر را شناسایی کند می‌تواند با اعطای مصونیت به استفاده‌کننده اثر از او به طور قانونی حمایت کند.

در بند مربوط به مصونیت، بنیاد خود را متعهد می‌کند استفاده‌کننده را از مسئولیت ناشی از دعوی نقض کپی‌رایت مصون کند. برای تحصیل مصونیت، متقاضی مکلف است مابه‌ازای منصفانه‌ای را که معمولاً معادل هزینه اخذ مجوز بهره‌برداری معمولی برای انتشار عکس است به بنیاد پرداخت کند. این مبلغ نزد بنیاد باقی می‌ماند تا در صورت شناسایی مالک به او پرداخت شود.

هرچند با این راهکار، استفاده‌کننده بابت استفاده‌هایی که از اثر به عمل می‌آورد مصون می‌شود، اما نمی‌تواند در صورت پیدا شدن مالک مانع از اجرای حقوق انحصاری مالک اثر شود. علیرغم مصونیتی که به استفاده‌کننده داده می‌شود دارنده حق می‌تواند درخواست صدور دستور موقت مبنی بر متوقف شدن استفاده از اثرش را مطرح کند. بنابراین، این راهکار نیز نمی‌تواند گزینه کاملاً مناسبی برای حل مشکل آثار مجهول‌المالک باشد.

۳-۱-۳. نمایندگی مقام عمومی اداری - مجوزهای جمعی اجباری

راهکار دیگر برای مدیریت اجرای حق مالک این است که به استفاده‌کننده اجازه داده شود در صورتی که علیرغم جستجوهای متعارف، موفق به شناسایی هویت و یا نشانی صاحب اثر نشود بتواند با مراجعه به یک مقام عمومی اداری، درخواست صدور مجوز اجباری برای استفاده از یک اثر خاص را مطرح کند.

ماده ۷۷ قانون کپی‌رایت کانادا این راهکار را ارائه کرده است. طبق این سیستم، هیأت کپی‌رایت کانادایی باید متقاعد شود که متقاضی قبل از صدور مجوز، تلاش‌های معقول و متعارف را برای یافتن صاحب اثر انجام داده است. علی‌القاعده استفاده‌کننده می‌تواند با ارائه یک درخواست، مجوز بهره‌برداری از چندین اثر مجهول‌المالک را تقاضا کند. متقاضی برای متقاعد کردن هیأت کپی‌رایت نیازی ندارد ثابت کند «تمام اقدامات لازم را برای پیدا کردن مالک را انجام داده است»، بلکه باید نشان دهد «جستجوی کاملی» به این منظور انجام داده است.

زمانی که هیأت کپی‌رایت متقاعد شد متقاضی علیرغم تلاش‌های معقولی که انجام داده نتوانسته است نام و نشانی از مالک به دست آورد، صرف نظر از این‌که اثر منشأ داخلی داشته باشد یا خارجی، مجوز بهره‌برداری از اثر را به او واگذار می‌کند. مجوزی که واگذار می‌شود غیرانحصاری است و فقط در برخی مناطق جغرافیایی کانادا قابل اجرا است.

در مجوز، حق امتیاز نیز مشخص می‌شود که باید معادل نرخ حق امتیاز معاملات مشابه در فرض کسب اجازه از صاحب اثر باشد. حق امتیاز معمولاً به طور مستقیم به انجمن گردآورنده‌ای که نماینده مالکان آن نوع اثر است پرداخت می‌شود، اما در برخی موارد، استفاده‌کننده مکلف می‌شود مبلغ حق امتیاز را در یک حساب امانی یا یک صندوق تراست تودیع کند. اگر مالک بعدها شناسایی شد می‌تواند مبلغ حق امتیاز را دریافت کند. اما چنانچه بعد از گذشت ۵ سال از انقضای مجوز، مالک شناسایی نشود مبلغ حق امتیاز برای اهداف دیگری که ارتباطی با استفاده موضوع مجوز ندارد مصرف می‌شود.

نظام‌های مشابهی در ژاپن، کره جنوبی، هند و انگلستان نیز وجود دارد؛ اما قواعد آن از حیث شیوه اجرا و دامنه اعمال بسیار با یکدیگر متفاوت است. به‌عنوان مثال در انگلستان مجوز تنها حق کپی‌برداری از اجرای ضبط شده را دارد و نمی‌تواند استفاده دیگری از موضوع مجوز به عمل بیاورد [۸، ص ۲۷۹-۲۸۰].

مزیت عمده سیستم کانادایی در این است که (۱) چنانچه مجوز بهره‌برداری صادر شود گیرنده مجوز مجاز است بدون نگرانی از خطر طرح دعوی نقض از سوی مالک از اثر مزبور استفاده کند؛ (۲) همزمان منافع مشروع صاحبان حق و مالکان اثر نیز حفظ می‌شود. این سیستم باعث ورود ضرر مالی به صاحب حق نمی‌شود و چنانچه مالک حق بعدها شناسایی شود می‌تواند حق امتیازهای جمع‌آوری شده را دریافت کند؛ (۳) در این راه‌حل، حسن نیت متقاضیان از سوی یک مقام عمومی مستقل تأیید می‌شود که در عین توجه به نیازهای متقاضیان، به منافع قانونی صاحبان اثر نیز توجه دارد؛ (۴) استثنایی که در نتیجه اجرای این راهکار بر حقوق مالکان وارد می‌شود به صورت موردی مشخص می‌شود. در نتیجه از قبل پیشداوری و قضاوت نامتناسبی نسبت به اصل حقوق انحصاری که ذاتی سیستم کپی‌رایت است اعمال نمی‌شود؛ (۵) علاوه بر این مجوزی که صادر می‌شود فراگیر نیست، بلکه فقط برای یک استفاده‌کننده مشخص و برای یک استفاده خاص صادر می‌شود.

۳-۲. عدم لزوم اخذ اجازه

در رویکرد دوم که نیازی به اخذ اجازه از مالک اثر نیست، گاه این تجویز (۱) در کنار استثنائاتی همچون استفاده منصفانه، استثنایی بر حق انحصاری مالک تلقی می‌شود، گاه (۲) یک اجازه موقتی توسط قانون است که می‌تواند توسط مالک تنفیذ یا رد شود و (۳) در یک مورد استثنایی با تفسیری موسع از قانون مدنی ایران، به دلیل مجهول‌المالک بودن، به‌عنوان اموال عمومی شناخته می‌شود و در اختیار حاکم قرار می‌گیرد و (۴) نشانه اعراض خالق و ورود اثر به قلمرو عمومی است که توسط سایر اشخاص قابل تملک است.

۳-۲-۱. استثنا بر حق انحصاری مالک

این راه‌حل توسط برخی گروه‌های سهامدار حوزه‌های هنری مرتبط ارائه شده است. یکی از آن‌ها یک گروه در آلمان است که ائتلافی از مؤسسات تحقیقاتی بزرگ، سازمان‌های علمی و دانشگاهی است که در سال ۲۰۰۷ پیشنهاد مزبور را ارائه کرده است.

در انگلستان نیز شورای مشاوران صنعت سینمای انگلیس راه‌حل تقریباً مشابهی ارائه کرده است. طبق این راه‌حل در صورتی که متقاضی، علیرغم انجام تلاش‌های لازم برای یافتن صاحب اثر نتواند نام و نشانی از او به دست بیاورد می‌تواند از اثر استفاده کند. در پیشنهاد شورای مشاوران صنعت سینمای انگلیس، شرط دیگری نیز در نظر گرفته شده، مبنی بر این‌که استفاده‌کننده مکلف است از علامت و نشان مخصوصی که معرف استفاده او از این استثنا قانونی است استفاده کند. استفاده از این علامت به مالک اعلام می‌کند که از اثر او تحت استثنای قانونی استفاده شده است.

مالک حق پس از آگاهی از استفاده از اثرش، می‌تواند درخواست پرداخت «حق امتیاز معقول» را مطرح کند. مقدار حق امتیاز از طریق توافق طرفین تعیین می‌شود. در طرح پیشنهادی شورای مشاوران صنعت فیلم انگلستان پیش‌بینی شده است در صورت

عدم توافق طرفین، مبلغ مزبور توسط شخص ثالث بی طرف تعیین می‌شود. در پیشنهاد سازمان آلمانی آمده است که در این وضعیت، قیمت به طور یکطرفه توسط سازمان مدیریت جمعی حقوق تعیین می‌شود.

درخصوص استفاده بعدی از اثر به فرض پیدا شدن صاحب اثر نیز در پیشنهاد شورای مشاوران صنعت فیلم انگلستان آمده است استفاده‌کننده‌ای که قصد ادامه استفاده از اثر را دارد باید درخصوص شرایط استفاده با صاحب اثر مذاکره کند. صاحب اثر حق دارد با استفاده بعدی از اثرش مخالفت کند. اما اگر از اثر او برای تولید یک اثر اشتقاقی استفاده شده باشد، استفاده‌کننده حق دارد به شرط پرداخت حق امتیاز معقول و همچنین رعایت حق معنوی صاحب اثر و ذکر نام او به‌عنوان خالق و پدیدآورنده آن اثر، همچنان به استفاده خود ادامه دهد. در مقابل در پیشنهاد آلمان به طور کلی آمده است که در صورت پیدا شدن مالک، وی نمی‌تواند مانع استفاده‌ای شود که طبق شرایط و ضوابط قانونی از اثر او به عمل آمده است.

دلیل عمده‌ای که این راهکار تاکنون در کشورهای اروپایی اجرا نشده است عدم هماهنگی آن با مقررات اتحادیه اروپا است. طبق ماده ۵ دستورالعمل کمی‌رایت اتحادیه اروپا که محدودیت‌ها و معافیت‌های کمی‌رایت را در تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپا یکسان سازی کرده، چنین استثنایی پیش‌بینی نشده است [۹، ص ۳۰].

۲-۲-۳. محدودیت در مسؤولیت

در این راه حل به استفاده‌کنندگان با حسن نیتی که علیرغم انجام تلاش‌های معقول، موفق به یافتن نام و نشانی از مالک نشده‌اند اجازه داده می‌شود بدون لزوم اخذ اجازه از مقام یا مرجع خاصی از اثر استفاده کنند. با وجود این، اشخاص مذکور همچنان در معرض خطر طرح دعاوی احتمالی از سوی مالک قرار دارند. ولی از این امتیاز برخوردار هستند که در صورت طرح دعوا، میزان خسارتی که باید پرداخت کنند محدودتر از خسارت تعیین شده در دعاوی معمولی است.

این راه‌حل ابتدا در سال ۲۰۰۶ توسط اداره کپی‌رایت آمریکا ارائه شده است. بعدها در سال ۲۰۰۸ مجلس نمایندگان و سنای آمریکا با برخی تغییرات و اصلاحات جزئی طرح قانونی جدیدی تحت عنوان «قانون آثار مجهول‌المالک» ارائه کردند. برای این‌که استفاده‌کننده بتواند از امتیاز مزبور استفاده کند مکلف است ثابت کند «جستجوی معقول و متعارفی» را برای یافتن مالک اثر انجام داده است و در صورتی که به هويت صاحب اثر دسترسی داشته است حق معنوی او برای انتساب اثر را نیز رعایت کرده است.

در صورتی که استفاده‌کننده موفق به متقاعد کردن دادگاه شود خسارت محدودی را به صاحب اثر می‌پردازد. استفاده‌کننده بابت استفاده‌ای که از اثر کرده است مکلف به پرداخت یک «مابه‌ازای معقول» است که معادل حق امتیاز معقول و متعارف برای استفاده از اثر در فرض انجام مذاکره آزاد میان طرفین است. علاوه بر این اگر استفاده غیرتجاری از اثر برای اهداف آموزشی، مذهبی یا کمک‌های خیرانه به عمل آمده باشد و استفاده‌کننده بعد از دریافت اخطار نقض فوراً استفاده از اثر را متوقف کرده باشد هیچ مابه‌ازایی به مالک اثر پرداخت نمی‌شود.

علاوه بر این، محدودیت‌هایی درخصوص درخواست صدور دستور موقت نیز پیش‌بینی شده است. در صورتی که شخصی با استفاده از اثر مجهول‌المالک، اثر اشتقاقی ایجاد کرده باشد (مثلاً از آن در یک فیلم سینمایی و یا یک فیلم مستند استفاده کرده باشد)، مالک نمی‌تواند دستور موقت مبنی بر عدم استفاده از اثر اشتقاقی را از دادگاه درخواست کند، مشروط به این‌که استفاده‌کننده مابه‌ازای معقول و متعارفی به مالک پرداخته باشد و حق معنوی صاحب اثر در انتساب اثر به او را نیز رعایت کرده باشد.

در مقابل اگر استفاده‌کننده، اثر مجهول‌المالک را بدون این‌که تغییری در محتوای آن داده باشد استفاده کرده باشد مالک اثر می‌تواند از دادگاه صدور دستور موقت مبنی بر منع استفاده از اثر را درخواست کند [۸، ص ۲۹۰].

هرچند راهکار امریکایی محدودیت در مسئولیت، مزایا و امتیازات خاص خود را دارد، اما مسأله عمده این است که خسارت قابل پرداخت در حقوق آمریکا جنبه تنبیهی و کیفری دارد. از این رو مبلغ آن بیش‌تر از خسارت مالی است که در عمل مالک اثر متحمل شده است. به همین دلیل کاستن از میزان خسارت قابل پرداخت می‌تواند عاملی باشد که از آثار ناشی از مشکل آثار مجهول‌المالک می‌کاهد. اما در سایر کشورها از جمله کشورهای اروپایی و ایران که خسارت جنبه جبرانی و ترمیمی دارد و حداکثر به میزان حق امتیاز تعیین می‌شود این راهکار نمی‌تواند جذابیت چشمگیری برای مصرف‌کنندگان داشته باشد [۸، ص ۲۹۲].

۳-۲-۳. ورود به قلمرو اموال عمومی^۱ (موضع حقوق ایران)

طبق قواعد عمومی مقرر در قانون مدنی ایران در باب اموال مجهول‌المالک، در صورت مجهول‌المالک بودن یک مال خاص، آن مال به دلیل بی‌نام و نشان رها شدن، جزء اموال عمومی محسوب می‌شود و بنا به تشخیص حاکم به مصرف فقرا می‌رسد. طبق حکم مقرر در ماده ۲۸ قانون مدنی «اموال مجهول‌المالک با اذن حاکم یا مأذون از قبل او به مصارف فقرا می‌رسد».

به دلیل عدم پیش‌بینی مقرر در قانون فعلی حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸، برای یافتن راه‌حل مشکل آثار مجهول‌المالک در سیستم حقوقی ایران، به ناگزیر باید به قواعد عمومی مقرر در قانون مدنی در باب اموال مجهول‌المالک مراجعه کرد و چنین حکم داد که در سیستم فعلی قانونگذاری ایران، آثار مجهول‌المالک نیز جزء اموال عمومی محسوب می‌شوند که عین مال یا عواید ناشی از آن با نظر حاکم به مصرف فقرا رسانده می‌شود.

طبق این قاعده کلی، حقوق مادی صاحب اثر کاملاً نفی می‌شود و مالک به تنبیه رها کردن اثر خود، به طور کلی از حقوق مادی قانونی خود محروم می‌گردد. راه‌حل ارائه

---

1. public property

شده در این ماده، راه‌حل سختگیرانه‌ای است که با نادیده انگاشتن حقوق مادی صاحب اثر، تنها به منافع مصرف‌کنندگان توجه دارد، حال آن‌که رسالت حقوق در برقراری موازنه و تعادل میان منافع متضاد درگیر در یک رابطه حقوقی خاص است که حقوق قصد تنظیم آن را دارد.

۳-۲-۴. ورود به قلمرو عمومی^۱، نظریه اعراض^۲

راهکار دیگری که برای حل مشکل بهره‌برداری از آثار ادبی و هنری مجهول‌المالک اتخاذ شده است توسل به نظریه اعراض است. طبق این دیدگاه، بی‌نام و نشان رها کردن اثر، نشانه اعراض مالک از مالکیت اثر خود است. در نتیجه با تحقق اعراض، مال در زمره مباحات (قلمرو عمومی) در می‌آید و هر شخصی می‌تواند آن اثر را تملک کند. هرچند اعراض به‌عنوان یک قاعده عمومی در فقه شناخته نشده است [۱۰، ص ۳۲]، اما در حقوق کامن‌لا اصل بر این است که اموال منقول، قابل اعراض هستند. در این نظام حقوقی، اعراض از اموال غیرملموس به‌عنوان امری استثنایی به صورت محدود در حوزه علامت تجاری پذیرفته شده است. طبق قاعده عرفی کامن‌لا در صورت عدم استفاده صاحب علامت تجاری از علامت خود و یا به تعبیری اعراض وی، آن علامت در زمره مباحات قرار می‌گیرد و اشخاص دیگر می‌توانند درخواست ثبت همان علامت تجاری را به نام خود دهند [۱۱، ص ۹۸۲].

۳-۲-۴-۱. امکان اعراض از حقوق ادبی و هنری

مخالفان اعراض از حق ادبی و هنری دلایل متعددی برای مخالفت خود ابراز می‌کنند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

---

1. public domain
2. abandonment theory

۳-۲-۴-۱. مخالفت با تعهدات بین‌المللی

طبق این نظر، به موجب ماده ۱-۷ کنوانسیون برن در حمایت از آثار ادبی و هنری که عیناً در موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (ترپیس) تأیید شده است، کشورهای عضو مکلف هستند آثار ادبی و هنری را به مدت طول حیات پدیدآورنده به علاوه پنجاه سال پس از مرگ وی مورد حمایت قرار دهند؛ حال آن‌که با پذیرش نظریه اعراض، مدت زمان حمایت کوتاه‌تر می‌شود و این به معنای نقض تعهدات بین‌المللی است [۱۱، ص ۹۸۷].

در پاسخ به این ایراد می‌توان گفت از آن‌جا که در تحقق اعراض، ضروری است قصد مالک بر خروج مال از مالکیت احراز شود، با فرض اثبات اعراض، کوتاه شدن مدت حمایت که با انجام یک عمل حقوقی ارادی از سوی مالک محقق شده است ایرادی ندارد.

۳-۲-۴-۲. غیر قابل انتقال بودن حقوق معنوی

ایراد دیگر ناظر به غیر قابل انتقال بودن حقوق معنوی پدیدآورنده اثر است. سؤال این است که چگونه می‌توان بین اعراض از حق ادبی و هنری و عدم امکان انتقال حقوق معنوی مانند حق توزیع، حق تمامیت و حق افشا اثر جمع کرد [۱۱، ص ۹۹۱]؟

در پاسخ می‌توان گفت این ایراد در صورتی که آثار ادبی و هنری به واسطه انقضای مدت در حیطه قلمرو عمومی در آیند نیز قابل طرح است و این ابهام اختصاص به وضعیت اعراض ندارد که به استناد آن بتوان مشروعیت اعراض از آثار ادبی و هنری را زیر سؤال برد.

۳-۲-۴. اعراض از آثار مجهول‌المالک

با پذیرش امکان اعراض از آثار ادبی و هنری، سؤال دیگری که طرح می‌شود، شرایط و آثار اعراض از آثار ادبی و هنری مجهول‌المالک است. طبق تعاریف موجود در کتب فقهی، اعراض در مفهوم اعم، به معنای «رفع ید اختیاری از عین ملک، بدون انشاء اباحه برای دیگری» است [۱۲، ص ۱۰۷].

اعراض به طور کلی و صرف‌نظر نوع مالی که مورد اعراض قرار گرفته، دارای دو رکن مادی و معنوی است. رکن معنوی عبارت است قصد خروج مال از مالکیت و رکن مادی عبارت است از انجام فعلی که مبین این قصد باشد. از این رو می‌توان اعراض را با توجه به ارکان آن این‌گونه تعریف کرد که: اعراض، عمل حقوقی است که به موجب آن مالک مال، با انجام عملی مادی، به طور ارادی از مالکیت مال خود صرف نظر کند. از این رو صرف رفع ید از مال به معنای اعراض نیست و برای تحقق اعراض ضروری است قصد مالک برای خروج مال از مالکیت احراز شود [۱۰، ص ۳۴-۵]. اثبات قصد مالک بر عهده مدعی است و در برخی قوانین پیش‌بینی شده است قصد مالک باید توسط دادگاه احراز شود.^۱ با استنباط از نظریه مشورتی شماره ۷/۳۳۵ مورخ ۶/۹/۶۱ اگر مدعی نتواند اعراض را ثابت کند، مال در زمره اموال مجهول‌المالک در می‌آید که طبق ماده ۲۸ قانون مدنی اداره آن در اختیار حاکم قرار گرفته است. اصل ۴۵ قانون اساسی نیز مقرر می‌کند اموال رها شده در شمار اموال عمومی و در اختیار دولت است.

درخصوص آثار ادبی و هنری، درج نام پدیدآورنده و یا عدم درج نام وی، از جمله حقوق معنوی پدیدآورنده محسوب می‌شود. طبق قانون، پدیدآورنده حق دارد اثر خود را بدون نام و یا با نام مستعار منتشر کند. از این رو عدم درج نام بر روی اثر، به خودی خود به معنای اعراض نیست و احتمال دارد مالک در راستای اجرای حق قانونی

۱. آیین‌نامه اجرایی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام درخصوص مشکل اراضی بایر مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱

خود، از درج نام خود بر روی اثر خودداری کرده باشد. از این رو برای تحقق اعراض درخصوص آثار ادبی و هنری، اثبات قصد و نیت پدیدآورنده مبنی بر خروج اثر از مالکیت خود، امری ضروری است و تا زمانی که این امر به اثبات نرسیده است حقی برای سایرین ایجاد نمی‌شود.

سؤال دیگر آن است که به فرض اثبات اعراض، آیا امکان رجوع از اعراض وجود دارد؟ در ماهیت اعراض گفته شده است اعراض نوعی ایقاع است. طبق دیدگاه غالب اعراض ایقاعی است لازم. با اعراض ازاله مالکیت به طور لازم اتفاق می‌افتد و امکان رجوع از آن میسر نیست [۱۱، ص ۱۱۹]. از این رو اگر ثابت شود پدیدآورنده از اثر خود اعراض کرده است، وی حق مراجعه به استفاده‌کننده و مطالبه اجرت‌المثل زمان استفاده (حق امتیاز) را نخواهد داشت.

۴. نتیجه و پیشنهاد

نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف، راه‌حل‌های متنوعی برای حل مشکل بهره‌برداری از آثار مجهول‌المالک ارائه کرده‌اند. اکثر این نظرها از جمله مقررات موجود در کنوانسیون برن درخصوص آثار بی‌نام منتشرشده و آثار منتشرنشده، بر پایه مفهوم نمایندگی طرح‌ریزی شده‌اند. در برخی موارد، یک شخص حقوق خصوصی و گاه یک مقام حقوق عمومی این نمایندگی را بر عهده می‌گیرد.

با ملاحظه ایرادات وارد بر هر یک از راه‌حل‌ها، به نظر می‌رسد تلفیقی از راهکارهای دو سیستم کانادایی مجوزهای جمعی اجباری و راهکار آمریکایی تحدید مسؤولیت، مناسب‌ترین راه‌حل برای حل مشکل بهره‌برداری از آثار مجهول‌المالک باشد؛ راه‌حلی که به موجب آن استفاده‌کنندگان بالقوه، مکلف به اخذ اجازه قبلی از یک مقام دولتی موثق باشند. این اشخاص به شرط (۱) اثبات مجهول‌المالک بودن اثر که از طریق نشان دادن انجام جستجوهای متعارف برای یافتن صاحب اثر امکان‌پذیر است، (۲) رعایت حق معنوی صاحب اثر و (۳) تودیع تمام حقوق مادی صاحب اثر نزد مقام مذکور اجازه

استفاده از اثر را می‌یابند.

مقام دولتی، بخشی از عواید دریافتی را یا به مصرف امور خیریه یا توسعه صنعت اثر ادبی و هنری مذکور می‌رساند و بخشی دیگر را به امانت نگهداری می‌کند تا پس از پیدا شدن مالک در اختیار او قرار دهد.

در صورت پیدا نشدن مالک ظرف یک محدوده زمانی مشخص، مبلغ مذکور مجدداً صرف امور از پیش تعیین شده قانونی می‌شود. در صورت پیدا شدن مالک، ادامه استفاده منوط به انجام مذاکرات آزادانه میان طرفین است؛ اما ادامه استفاده درخصوص آثار اشتقاقی بلامانع است.

در این راه‌حل، مانند سیستم کانادایی یک اداره و مدیریت حق مالک به یک مقام دولتی واگذار شده است و دو متقاضی مکلف به رعایت حقوق معنوی و همچنین پرداخت حقوق مادی صاحب اثر شده است. در نتیجه در عین حال که زمینه استفاده از اثر فراهم شده، منافع مالک نیز در آن ملحوظ گردیده است.

همچنین مانند راهکار امریکایی تحدید مسؤلیت، به دلیل این‌که تنها بخشی از عواید دریافتی برای پرداخت به مالک اثر اختصاص می‌یابد، مالکان را تشویق به درج نام و نشانی خود بر روی اثر می‌کند و در نتیجه اثر بازدارندگی راه‌حل تقویت می‌شود.

۵. منابع و مآخذ

- [1] Gompel, Stef Van and Hugenholtz, P. B., "The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It", January 17, 2012, Popular Communication: The International Journal of Media and Culture, Vol. 8, No. 1, pp. 61-71, 2010; Amsterdam Law School Research Paper No. 2012-10; Institute for Information Law Research Paper No. 2012-10. p 4, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1986876>

- [۲] سیامک، مرضیه، «مدیریت حقوق دیجیتال، فرصت‌ها و چالش‌ها»، فصلنامه کتاب ۱۷، بهار ۱۳۸۸.
- [3] Bently Lionel, Uma Suthersanen, Paul Torremans: "Global Copyright: Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace", Edward Elgar Pub; 1st Ed. edition, 2010.
- [4] Derclaye, Estelle "Copyright and Cultural Heritage: Preservation and Access to Works in a Digital World", Edward Elgar Pub, 2011.
- [5] Lessig, Lawrence: "CC in review: Lawrence Lessig on how it all began", Available at: <http://creativecommons.org/weblog/entry/5668>.
- [6] Ginsburg, Jane C., Contracts, "Orphan Works, and Copyright Norms: What Role for Berne and TRIPs?" (February 15, 2009). Columbia Public Law Research Paper No. 09-200; Columbia Public Law Research Paper No. 09-200. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1357503>.
- [7] Stef van Gompel: "Unlocking the Potential of Pre-existing Content: How to Address the Issue of Orphan Works in Europe?" IIC6/ 2007.
- [8] Eechoud, Mireille van. P. Bernt Hugenholtz. Stef van Gompel. Lucie Guibault: "Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking", Wolters Kluwer, 2009.
- [9] Gampel, Stef Van: "Audiovisual Archives and the Inability to Clear Rights in Orphan Works", in "The Public Service Broadcasting Culture", Council of Europe, 2007.
- [10] Hudson, Emily and Burrell, Robert" Abandonment, Copyright and Orphaned Works: What Does It Mean To Take The Proprietary Nature Of Intellectual Property rights Seriously?", Melbourne University Law Review, Vol 35.

پژوهش‌های حقوق تطبیقی _____ دوره ۱۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۴

[۱۱] حقیقت پور، حسین و امام، سید محمد رضا، «باز پژوهی اعراض از ملکیت در فقه

و حقوق»، *مطالعات اسلامی، فقه و اصول*، س ۴۴، تابستان ۱۳۹۱.

[12] Lifshitz-Goldberg, Yael. 'Orphan Works' (May 2010), WIPO Seminar.

Available at: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/sme/en/wipo_smes_ge_10.